

Nyhedsbrev til Ole Rømers Venner

Forening til udbredelse af dansk astronomis historie
med særligt henblik på Ole Rømers liv og gerning

Ole Rømers Venner, Kroppedal Museum, Kroppedals Allé 3, 2630 Taastrup

Nr. 30

Oktober 2006

Generalforsamling den 1. marts

Den ordinære generalforsamling i Ole Rømers Venner blev afholdt i Medborgerhuset, Køgevej 71, 2630 Taastrup.

1. **Valg af dirigent** Jakob Danneskiold-Samsøe, Karins barselsvikat, valgt.
2. **Bestyrelsens beretning** Formanden, Ole Henningsen, aflagde følgende beretning: Året startede med, at foreningen holdt en afskedsreception for Claus Thykier på Danmarks Tekniske Museum i Helsingør. Det var faktisk lidt af et tilløbsstykke med omtrent 100 mennesker til stede. Bortset fra generalforsamlingen den 17. marts er der ikke holdt nogen møder for medlemmerne, men bestyrelsen har udgivet 3 nyhedsbreve med information om forskellige arrangementer, nye bøger og foredrag af interesse for foreningens medlemmer.

"Meddelelser fra Ole Rømers Venner" er udkommet som sædvanlig. Bestyrelsen tilstræber, at foreningens tidsskrift udkommer omkring Ole Rømers fødselsdag den 25. september. Det seneste nr. var et par uger forsinket og udkom først i oktober måned. Skriftet har fået et ISSN-nr., så det nu bliver registreret på bibliotekerne, hvad der allerede har givet flere forespørgsler.

Foreningen har overtaget domænenavnet www.olerømer.dk og etableret en hjemmeside på adressen.

Selv om foreningen med den nye formålsparagraf ikke mere er venneforening til Museet, gør bestyrelsen alligevel, hvad den kan for at hjælpe og støtte Astronomisk Afdeling. Derved opfylder foreningen stadig sin formålsparagraf, nemlig at være en "Forening til udbredelse af dansk astronomis historie med særligt henblik på Ole Rømers liv og gerning". Desværre havde Karin Tybjerg dårligt sat sig til rette i stolen som leder af afdelingen, før hun blev gravid og på grund af komplikationer måtte sygemeldes i en lang periode. Det har betydet, at kontakten til Museet i nogen tid har været på stand-by.

Karin kom heldigvis på benene igen og fik ansat en medarbejder i 3 måneder til at foretage registreringen af Force Technology-samlingen. Med uvurderlig bistand fra vores førende ekspert i mål og vægt, dr.tech. Kurt Petersen, til at belyse baggrund og formål med de enkelte genstande og Ole Rømer-vennernes, dvs. formandens, hjælp med fotograferingen er projektet da også næsten afsluttet. Selv om Marianne Hvass både har været både dygtig og flittig - hun har arbejdet som en besat - kunne projektet ikke færdiggøres på den afsatte tid.

Med nye låsesystemer og sikkerhedsregler på Museet er det blevet for besværligt at holde Ole Rømer-vennernes bestyrelsesmøder dér. I stedet benyttes Medborgerhuset ved Taastrup Station. Det giver så andre vanskeligheder. Lokalerne er nemlig meget optaget, så fastsættelse af møderne kræver en nøje koordinering, så alle bestyrelsesmedlemmer kan deltage.

Registreringen af den store samling mål- og vægt originaler Force Technology har deponeret på museet er begyndt. Genstandene bliver registreret i den af Kulturarvsstyrelsen approberede database REGIN, der først nu er kommet over børnesygdommene og frigivet til registrering af museumssager. Danmarks førende ekspert i mål og vægt, dr. tech. Kurt Petersen, yder en uvurderlig hjælp med registreringen, fordi han kender baggrunden for alle genstandene og ved nøjagtigt, hvordan og hvornår de har været anvendt. Hvorfor er pundet netop så tungt og foden så

Ole Rømers Venner

lang og hvordan hænger det sammen med pottens størrelse. Venneforeningen hjælper ved at fotografere genstandene og er færdige med længde- og rummålene, så der mangler kun vægte og lodder.

- 3. Aflæggelse af regnskab** Foreningens kasserer, Steen Lærke, gennemgik i korte træk regnskabet, der var blevet udsendt sammen med indkaldelsen til generalforsamlingen. Regnskabet blev godkendt. Steen omtalte foreningens hjemmeside, som han er webmaster for. Den vil løbende blive opdateret og suppleret med nye artikler.

Lisbet Rasmussen (Fru Rømer) blev valgt til revisor.

- 4. Oversigt over fordeling af disponible midler** Intet at meddele.
- 5. Arbejdsplan, budget og fastsættelse af kontingent. Bestyrelsen indstiller uændret kontingent, 150,- kr.** Bestyrelsen satser på at fortsætte sidste års aktiviteter med udgivelse af nyhedsbreve og desuden at udgive "Meddelelser fra Ole Rømers Venner" omkring Ole Rømers fødselsdag den 25. september. Foreningens formand fortsætter med at affotografere de resterende ca. 150 af Force Technology-samlingens måleredskaber.

Derudover er bestyrelsen overbevist om, at der bliver mulighed for at støtte Astronomisk Afdelings daglige arbejde i et godt samarbejde med barselsvikaren Jakob Danneskiold-Samsøe.

Bestyrelsen foreslog uændret kontingent på 150 kr.

- 6. Valg til bestyrelsen** Der er normalt 7 medlemmer i bestyrelsen. Deraf er de 3 på valg i ulige år og de 4 i lige år. I år er derfor flg. på valg:

Palle Munk Jensen, E. Laumann Jørgensen, Steen Lærke og Ena Jensen.

Palle, Steen og Ena var indstillet på at fortsætte.

Laumann havde derimod ikke ønsket at fortsætte og bestyrelsen foreslog i stedet Finn Bo Frandsen, der er cand.polit. og ansat i erhvervspolitisk sekretariat Dansk Byggeri.

Alle fire blev valgt.

- 7. Forslag fra bestyrelse og medlemmer** Der var ingen forslag til behandling på generalforsamlingen fra hverken bestyrelsen eller fra medlemmerne
- 8. Eventuelt** Jakob Danneskiold-Samsøe redegjorde for de langsigtede planer på Astronomisk Afdeling. Det planlagte folkeobservatorium skal etableres i en nybygning. De mange arkivalier, der er kommet til Museet med Force Technology-samlingen, skal registreres. Der skal etableres studiepladser på Museet i forbindelse med biblioteket, hvis bogbestand er blevet revideret og suppleret. Udstillingen om Ole Rømer skal nyopsættes og revideres. Jakob oplyste endvidere, at Museet vil forsøge at få udskrevet en prisopgave om Ole Rømer, og gjorde opmærksom på forskellige kommende arrangementer, bl.a. Forskningens Døgn den 5. maj og et seminar den 21. oktober til markering af 300-året for Rømers Triduum-observationer.

Generalforsamlingen blev rundet af med et foredrag af dr.tech. Kurt Petersen om mål og vægt. Dels fik tilhørerne et overblik over metrologiens komplicerede område, dels en hel del oplysninger af mere specifik natur. Metrologien blev inddelt i en fundamental, en legal og en almen del og desuden blev der skelnet mellem primære enheder, længdemål, rumfang og vægt. Meget anskueligt blev de faglige målesystemer præsenteret i form af handelsvægte og mål: sølvvægt, medicinvægt, artillerivægt, kaffelodder, postlodder, smørvægt og børsvægt. Desuden belyste Kurt Petersen Rømers indflydelse på metrologien i Danmark og hæftede sig især ved årstallene 1683, 1685, 1695 og 1698, som markerer milepæle i dansk metrologis historie med Rømers definitioner af den danske fod, kubikfod, det danske pund og potter og tønner. Endelig blev justervæsenets historie ridset op med flg. år:

1683: Et landsdækkende proberkontor etableres i København

1698: Justerkamre oprettes i København, Ålborg, Århus, Christiania og Bergen

Ole Rømers Venner

- 1790: Justerkammer oprettes i Odense
- 1792: Justerkammer oprettes i Ribe
- 1828: I København kommer justervæsenet under magistratens ledelse
- 1906: Københavns justervæsen lægges ind under staten
- 1980: Dantest oprettes (Statsprøveanstalten og Justervæsenet)
- 1990: Justervæsenet privatiseres: Force Technology.

Til afslutning fremviste Kurt Petersen en samling apoteker-målebægre, som han har erhvervet på en rejse til USA. Tør man gætte på, at der snart vil udkomme en afhandling fra den meget kyndige metrolog om dette emne? Der var stor og fortjent applaus til Kurt Petersen for det fascinerende foredrag!

Referent: Per Friedrichsen.

“Om at være høj i hatten”

Per Friedrichsen, cand.phil.

Morten Fink-Jensen (MFJ) har i det seneste nr. af *1066 - Tidsskrift for historie* (nr. 2, 2006, juni, s. 39-41) leveret en omtale af bogen *Ole Rømer – videnskabsmand og samfundstjener* (Herefter forkortet: OR) fra 2004: Ole Rømers kasketter [Herefter forkortet: Anm.] Den har sin styrke i beskrivelsen af bogens fysiske fremtræden og referaterne af de enkelte af bogens 18 bidrag. Så snart anmelderen tager fat på at kommentere, går det imidlertid galt. MFJ's iver efter at påvise fejl og mangler er forceret og bringer ham på afveje – for nu at udtrykke det mildt. Således synes det at være undgået MFJ's opmærksomhed, at den benyttede litteratur er anført i forkortet form i slutnoter, og at disse forkortelser – af pladmæssige grunde – findes opløst i alfabetisk rækkefølge i bibliografien bagest i bogen (OR, s. 339-346). Her ville MFJ kunne finde hjælp til at finde oplysning om den note, han ikke mener at kunne gennemskue (Anm. s. 39). Værre end disse formelle bagateller er det dog, at MFJ kommer med indvendinger, der ikke er belæg for. Fx påpeger MFJ nærmest triumferende, at Chr. V's ambassadør i Paris, Just Høeg, ikke vidste besked med Rømers virke i Frankrig, men det gjorde Chr. V til gengæld, da han jo havde udnævnt Rømer til professor ordinatus ved Københavns Universitet i 1676 (Anm. s. 39). Denne heureka-oplevelse er dog temmelig nærliggende, da der udtrykkeligt er redegjort for denne sammenhæng i afhandlingen (OR, s. 60). Så hvad er problemet?

MFJ har svært ved at se den røde tråd i bogens opbygning og fremsætter i den forbindelse følgende forslag: Afhandlingen *Ole Rømer som enevældens administrator* (OR, s. 121-134) burde foranstilles alle øvrige afhandlinger (Anm. s. 39). Det er naturligvis et synspunkt, men ikke særlig gennemtænkt. Bogens redaktører har valgt at ordne afhandlingerne kronologisk, hvilket en gennemlæsning af afhandlingerne da også godtgør. Skulle man være i tvivl, kan man evt. konsultere bogens afsnit *Ole Rømers levnedsløb* (OR, s. 333-335).

MFJ rejser et problem af principiel karakter i forbindelse med afhandlingen Mellem tradition og modernisme *Ole Rømers bibliotek* (OR, s. 285-302): Hvordan kan man være sikker på, hvem der er ejermand til auktionskatalogers bøger, når det kun oplyses, hvor og hvornår auktionen har fundet sted? Det kan der i sagens natur siges en del om pro et contra. Ofte må der blive tale om større eller mindre sandsynlighed, afhængigt af indicier. Da Rømer døde 19.9.1710, skulle hans enke, Else Magdalene fraflytte professorboligen. Hendes halvbror, juraprofessoren Chr. Reitzer, havde 19.12.1710 i Konsistorium opereret for Rømers residens, dvs. han ønskede at overtage den. I Reitzers professorbolig i Skt. Pedersstræde blev der 2.3.1711 udbudt ca. 550 numre, hvoraf en stor del var hardcore naturvidenskab og sandsynligvis Rømers efterladte bøger. Ved endnu en auktion, denne gang i Reitzers nye (Rømers tidligere) bolig i St. Kannikestræde, blev der hhv. i marts og september 1713 udbudt 7.957 numre. Netop omkring dette tidspunkt var Otto Sperling (den yngre) flyttet ind hos Reitzer, hvor han blev boende til sin død 18.3.1715. Muligvis har der ikke været plads til begges bogsamlinger under samme tag, sandsynligvis havde Sperling brug for penge og solgte ud af sit bibliotek, måske har Reitzer skilt sig

Ole Rømers Venner

af med evt. dubletter fra sin samling. Dette er alt sammen dels kendsgerninger, dels kvalificerede gæt. Hvad der derimod er vild overdrivelse og i strid med de faktiske forhold er MFJ's påstand om, at der var "masser af teologi blandt bøgerne" (Anm. s. 41). I katalogerne ses en bibel hist og her, men ellers er der simpelthen ikke holdepunkter for denne påstand. Langt hovedparten er historie, en del jura, og hvad der er nok så interessant: et islat af numismatiske bøger og bøger om hertugdømmernes historie – to af Sperlings særlige interesseområder. Et sted omtaler MFJ Rømer som en praktisk gris, et udtryk, som altså i kort form prøver at sammenfatte Rømers virke (Anm. s.40). Udtrykket er ganske vist kort, men er det også rammende? Ja, lige så rammende som en anden anmelder sammenfattede sin opfattelse af Rømer: københavnsmester i kloakering!

Profeter er sjældent agtede i deres fædreland. Dette har nu to udgivelser prøvet at ændre på i tilfældet Rømer. Først 738 sider dokumenter, aktstykker og Rømers egne afhandlinger i 2001, derpå 360 sider tolkning og formidling af disse i den af MFJ anmeldte *Ole Rømer – videnskabsmand og samfundstjener* fra 2004. Men lige lidt hjælper det. Der skal åbenbart mere til at overbevise anmeldere med fast forankring i jantelovens fædreland. Således stiller MFJ sig i sin anmeldelse meget skeptisk over for en bidragsydners udsagn om Rømers landobservatorium, at "Her på en pløjemark ved Vridsløsemagle blev den moderne astronomi grundlagt" (OR, s. 303). Denne bemærkning opfatter MFJ som utidig dansk selvovervurdering (Anm. s. 40). Det vil sikkert interessere MFJ, der synes at tillægge udenlandske vurderinger af Rømer en særlig sandhedsværdi, jævnfør hans omtale af bogens indledende bidrag (Anm. s. 39), at dette udsagn er en gengivelse af to udenlandske astronomers konklusion i en afhandling fra 1913, hvilket da også fremgår af den anførte slutnote, som er forklaret i bibliografien bag i bogen (OR, s. 339). Disse to belgiere står ikke alene med denne vurdering. Astronomer med forstand på dette emne - udenlandske såvel som danske - har både før og efter dette tidspunkt vurderet Rømers indsats i astronomihistorien på samme måde.

Endelig kan man jo også nærlæse de seneste danske Rømer-publikationer, dersom man har behov for belæg, hvis man da ikke - som studenten, der af Rømer blev dumpet sammen med 23 medstuderende - foretrækker at finde trøst i ordene:

NON OMNIA POSSUMUS OMNES!

Ovenstående tekst blev sendt til redaktionen af det historiske tidsskrift 1066 som svar på en anmeldelse af *Ole Rømer – videnskabsmand og samfundstjener*. Redaktionen ønskede ikke at optage indlægget, men reagerede pr. mail 16. august 2006:

"Kære Per Friedrichsen,

Desværre må jeg meddele, at vi ikke vil bringe dit indlæg i 1066. Det er kun i meget sjældne tilfælde, at vi bringer kommentarer til anmeldelserne, og efter at have læst både anmeldelse og dit indlæg mener jeg ikke, at der er grund til at bryde den praksis i dette tilfælde. Selvom jeg opfatter Morten Fink-Jensens anmeldelse som overvejende positiv, beklager jeg, at du har følt dig urimeligt kritiseret på de punkter, du nævner.

Anmeldelser er altid udtryk for anmelderens egen opfattelse af bogen, så du kan evt. henvende dig til Morten Fink-Jensen personligt.

Med venlig hilsen, Christine Folke Ax, 1066. Tidsskrift for historie."

Ole Rømers fødselsdag

Rømers 362 års fødselsdag mandag den 25. september blev fejret på museet med et særarrangement, som Jakob indledte med et foredrag om Rømers liv og gerning. Efter en rundvisning i Rømer Samlingen gik forsamlingen ud til Landobservatoriet, hvor Jakob fortsatte med at fortælle om observatoriet i almindelighed og triduum observationerne i særdeleshed. Der var 75 deltagere til arrangementet.

